

В законодавстві застосовується термін «радіоекологічна безпека», але не роз'яснює його поняття та порядок користування таким поняттям.

З огляду на вищевказане, можна прийти до думки, що якнайшвидше потрібно переглянути все законодавство України у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та обов'язково створити не тимчасову комісію подолання таких наслідків, а постійно діючий департамент, який буде володіти всіма повноваженнями в даній сфері до того часу, доки повністю не буде подолано наслідків Чорнобильської катастрофи, яка носить характер «міжнародної катастрофи». Оскільки на даний момент такими повноваженнями наділене лише Міністерство надзвичайних ситуацій.

Література

1. Баб'як О. С, Біленчук П. Д., Чирва Ю. О. Екологічне право України / О.С. Баб'як, П.Д. Біленчук, Ю.О. Чирва // Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2000. — 216 с.
2. «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи». Закон України від 27 лютого 1991 р. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=791%E0-12>
3. Сіряк В.І. Деякі проблеми правового регулювання державного управління на радіоактивно забруднених територіях / В.І. Сіряк // Часопис Київського університету права. — 2006. — № 3. — С. 124—129.
4. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»// Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2000. — № 23. — С. 176
5. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник /За заг. ред. Ю. С. Шемшученка.— К.:ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. — 848 с

Коніжай Р. О.

кандидат юридичних наук

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Інститут правознавства та міжнародних відносин

доцент кафедри цивільного та господарського права

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЯХ З РАДІОАКТИВНИМ ЗАБРУДНЕННЯМ

Значна територія України, Білорусії та Росії (160 тис. км².) внаслідок Чорнобильської катастрофи зазнала негативного впливу радіації та є надзвичайно небезпечною для здоров'я людей і навколишнього природного середовища. У результаті ава-

рії сталося найсильніше радіоактивне зараження в радіусі 30 кілометрів, більше 400 тисяч людей було переселено (в Україні 162 тис.). [9]

Як наслідок негативного впливу радіації Україну оголошено зоною екологічної катастрофи, а частина її території непридатною або ж небезпечною для проживання (53,5 тис. квадратних кілометрів території України). Однак, ця обставина не призвела до припинення основних, забезпечуючих та інших видів господарської діяльності на цих територіях. Пояснюється це тим, що при забезпеченні життєдіяльності персоналу ЧАЕС, об'єкту «Укриття», Адміністрації зони та мешканців територій вражених радіацією як і всім громадянам України гарантовано рівні права і свободи, а їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1, ч.2 ст. 3 та ч. 1 ст.24]. Крім цього, кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї [1, ст. 48]. А це, у свою чергу, визначає доступ до освіти, праці, соціальних гарантій, медицини тощо. Таким чином, люди, котрі проживають та працюють на територіях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи теж повинні в повній мірі користуватися всіма тими благами, що є доступними для громадян, котрі проживають на інших (чистих) територіях, а це: медичне обслуговування, соціальний захист, належне харчування, транспортні послуги, свобода пересування, вільний доступ до користування природними ресурсами, підприємницька діяльність, участь в управлінні державними справами тощо. Забезпечення частини цих благ покладено на державу, а інша частина забезпечується суб'єктами господарювання на комерційній основі.

Проблемам з цих та інших питань присвячено доволі багато як публіцистичних, так і наукових статей, проведено ряд наукових конференцій, розроблено кілька програм Уряду. Разом із тим, окремі питання щодо перспективного функціонування та розвитку підприємницької та господарської діяльності на територіях відчуження, безумовного (обов'язкового) і добровільного відселення та посиленого радіоекологічного контролю в розрізі зниженої радіаційної загрози останнім часом не були об'єктом наукових досліджень, що в свою чергу визначає необхідність комплексного підходу науковців різних галузей науки та техніки щодо оцінки існуючих загроз та необхідності розробки науково обґрунтованих перспективних планів для використання господарського та промислового потенціалу цих територій, залучення для цього інвестицій та відповідно внесення коригуючих змін в чинне законодавство України.

Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [3] встановлено особливий статус територій, що зазнали радіоактивного забруднення та відповідно встановлено певні обмеження щодо режимів діяльності на них. Попри наявність певних обмежень, передбачено напрями діяльності щодо поетапного розвитку цих територій та відповідна підготовка до їх використання в режимі, який не призведе до погіршення екологічної ситуації. До них відносяться газифікація наявних населених пунктів, у яких проживають люди, будівництво доріг, перепрофілювання підприємств для випуску екологічно чистої продукції [3, абз. 7 ч. 1 ст. 17, абз. 6 ч.1 ст. 19].

З огляду на те, що визначається декілька категорій (зон) території, що постраждали в наслідок катастрофи, окремо для кожної з них встановлено заборону на певні види діяльності.

Якщо розглядати території гарантованого добровільного відселення та посиленого радіоекологічного контролю, то спільним для цих територій є встановлення заборони щодо діяльності, що погіршує радіоекологічну ситуацію; природокористування, яке не відповідає вимогам норм радіаційної безпеки; внесення пестицидів, гербіцидів, отрутохімікатів без спеціального дозволу відповідних органів та Кабінету Міністрів України; залучення школярів, учнів і студентів до робіт, які можуть негативно вплинути на стан їх здоров'я. Додатково відмінними для них є заборони щодо будівництва нових, розширення діючих підприємств, безпосередньо не пов'язаних із забезпеченням радіоекологічного, соціального захисту населення, а також умов його життя та праці (для зони гарантованого добровільного відселення) та будівництво санаторіїв, піонерських таборів, баз і будинків відпочинку, а також будівництво нових підприємств, які негативно впливають на здоров'я населення і навколишнє середовище (для зони посиленого радіоекологічного контролю) [3, ст.ст. 16, 18]. Виходячи з положення, що дозволено все те, що не заборонено законом, слід зазначити, що всі види господарської та підприємницької діяльності, які не підпадають під зазначені заборони — є дозволеними на цих територіях і такими, які підпадають під регуляторну дію чинних законодавчих та нормативно-правових актів, що їх безпосередньо стосуються. Разом із цим, для належного контролю за дотриманням вимог щодо безпеки виробництва та інших чинників, які можуть негативно вплинути на стан здоров'я людини та радіаційну безпеку, встановлено додаткові як екологічні, санітарні і т. ін. вимоги, так і обмеження щодо функціонування суб'єктів господарювання на цих територіях.

Іншою територією, яка найбільше постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи є зона відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення. Характерним для неї є те, що землі зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення виводяться з господарського обороту, відмежовуються від суміжних територій і переводяться до категорії радіаційно небезпечних земель. Для цієї території встановлюється цілковита заборона значного переліку видів господарської діяльності, оскільки землі цієї території виведені з господарського обороту та постійне проживання населення на ній заборонене. Однак за спеціальними дозволами уповноважених органів передбачається можливість здійснення певних видів господарської діяльності яка не порушує режим радіаційної безпеки [3, абз. абз. 2, 4, 5, 6 ч. 2 ст. 12].

З плином часу та реаліями сьогодення, з метою зниження фінансового навантаження на державний бюджет України та виведенням зони відчуження з депресивного фінансово-господарського стану, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи вивчає можливість реалізації проектів будівництва підприємств тепло- і електроенергетики. Крім цього, представники ООН підтвердили зобов'язання організації й надалі приділяти особливу увагу питанням розвитку територій, котрі постраждали від Чорнобильської катастрофи. [7]

Крім цього, планується також освоювати сільськогосподарські землі **Чорнобильської зони**. Однак для цього необхідна чітка та зрозуміла нормативно-правова база, науково обґрунтований алгоритм дій для освоєння територій. Одночасно слід визначити ті території, які можна використовувати для сільського господарства частково, а які в повному обсязі [10]. Разом із цим, слід звернути увагу на те, що ставлення населення, яке проживає на чистих територіях, до продукції, виробленої на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення, ускладнює її реалізацію або ж взагалі унеможливорює. Обумовлено це страхом населення щодо негативного впливу радіоактивних елементів, які містяться в продукції. Для прикладу, відповідно до соціологічних опитувань, більшість білорусів не хотіла б купувати продукти, вироблені в таких районах, а чорнобильські гуманітарні організації вважають плани уряду щодо повернення в господарський обіг радіаційно забруднених земель і лісів поспішними. [9]. Крім цього, максимальні рівні забруднення продуктів харчування, які формують найбільшу дозу додаткового опромінення (молоко та м'ясо великої рогатої худоби і гусей), перевищують показники державних

санітарних нормативів у два-три, а іноді й більше разів. Результати аналізу молока корів у 2004 році свідчать, що у 363 населених пунктах перевищено показники державних санітарних нормативів за вмістом цезію-137. Це перевищення спостерігається передусім у тих господарствах, де для випасу худоби та заготівлі сіна використовують непридатні для цього за радіологічними показниками сінокоси та пасовища. [4]

Відтак, капіталовкладення у сільськогосподарське виробництво буде неефективним через відсутність ринків збуту такої продукції, оскільки споживач має право знати місце виробництва продукції, її хімічний склад, який виробник зобов'язаний зазначати на етикетці товару, що в подальшому для кінцевого споживача може стати неприйнятним. [2, ст. 15]

З огляду на це, можливість запровадження програми тваринництва та рослинництва в зонах потерпілих від радіоактивного забруднення не призведе до позитивних результатів. Тому, при запровадженні такої програми слід врахувати на всі можливі негативні наслідки дії радіації (навіть в малих дозах) на організм людини та стимулювати лише ті проекти, які дозволять унеможливити чи мінімізувати її вплив. До таких проектів можна віднести вирощування сільськогосподарських рослин технічного призначення. Тобто таких, які після їх переробки можуть використовуватись як незначні складові основного продукту споживання, при чому останній не буде у безпосередньому контакті з людиною. До таких рослин можна віднести — ріпак, який активно використовується для виробництва біопалива. А похідні від переробки використовувати для виробництва твердого і рідкого палива для ТЕС чи біогумусу для підживлення ґрунту. Подібні пропозиції вже не одноразово були озвучені як Урядом України, так і Представниками Євросоюзу. Із запропонованих протягом останніх півтора року 27 бізнес-проектів було обрано тільки три пріоритетні бізнес-ідеї: виробництво цегли, вирощування ріпака і переробка сухої деревини. Разом з тим, для їх реалізації, принаймні на окремих землях другого рівня забруднення, потрібен спеціальний дозвіл Кабміну й численних контролюючих органів, що й відлякує потенційних інвесторів [6]. Крім цього, беручи до уваги, що знайшлись інвестори і запрацювало виробництво, для бізнесу актуальним питанням залишиться пошук кінцевого споживача виготовленої продукції. Відповідно до цього виникає питання: «Чи захочуть споживачі Євросоюзу купувати продукцію з Чорнобильської зони?». На це питання не буде однозначної відповіді і причиною цьому буде політична толерантність політики подвійних стандартів. Тому, перед

запровадженням цих проектів слід детально зважити на можливі ризики, що виникнуть в процесі реалізації виробленої на територіях забруднених радіацією продукції.

На нашу думку, єдиною можливою рентабельною сферою використання зазначених вище територій є виробництво «зеленої електроенергії». На значних площах території, враховуючи розу вітрів, доцільно було б побудувати ряд вітроелектростанцій. А існуючі лінії електропередач, які залишилися від Чорнобильської АЕС, використати для транспортування електроенергії кінцевим споживачам. За рахунок коштів від реалізації електроенергії проводити розрахунки з інвесторами та забезпечувати наповнення статей Бюджету України щодо соціального захисту постраждалих від наслідків Чорнобильської катастрофи та заходи з їх усунення. Для залучення коштів населення та з метою розвитку цього напрямку енергетики в даному регіоні доцільно було б провести емісію облігацій внутрішньої державної позики України з високою ліквідністю та вільним обігом. Зазначені цінні папери повинні стати більш цікавими для громадян та підприємств (наприклад: зниження розміру оподаткування прибутку кратному сумі викуплених цінних паперів), ніж депозитні вклади комерційних банків. Причому всі отримані кошти повинні скеровуватись виключно на роботи пов'язані з реалізацією даного проекту, а саме: розробка проектної документації, роботи при спорудженні, виготовленні і будівництві вітроелектростанцій, які в свою чергу не повинні обкладатись податками, але повинні суворо контролюватись з боку як держаних органів, так і недержавних організацій.

Крім цього, для здешевлення виробництва та виготовлення комплектуючих для вітроелектростанцій, а також з метою зниження кількості непрацюючих на постраждалих територіях, збільшення відрахувань до місцевих бюджетів тощо, стимулювати виробників перенести частину виробничих потужностей на території, які дозволяють за своїми екологічними та іншими показниками розміщувати такі об'єкти виробництва. Але для цього слід переглянути наявні обмеження в сфері дозвільної діяльності суб'єктів господарювання на зазначених територіях.

Зазначене підтверджується положеннями Загальнодержавної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006—2010 роки, якою прогнозувалось впровадження спеціального економічного режиму, що б надало змогу зменшити обсяг коштів на виплату допомоги з безробіття; стимулювати інноваційну діяльність і створення конкурентоздатних виробництв; сприяти підвищенню рівня трудової активності населення, яке проживає на території, що

зазнала радіоактивного забруднення; створити умови для продуктивної зайнятості осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, і таким чином прискорити економічний розвиток територій, що зазнали радіоактивного забруднення. [4, Розд. III]

Наведені висновки не претендують на виключність та завершеність, а є запрошенням до наукової дискусії та розробки дієвих та науково-обґрунтованих рекомендацій з їх подальшим використанням у правотворчій діяльності.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 15 травня 1991 року (*В редакції від 06 січня 2011 року*). [Текст] // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 30. — Ст. 379. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1023-12&p=1299759616337660>

3. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 року (*В редакції від 06.10.2009 р.*) [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=791%E0-12>

4. Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки: Закон України від 14 березня 2006 року. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 34. — Ст. 290

5. Про стан, заходи і перспективи подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: Постанова Верховної Ради України від 18квітня 2008 року. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 26. — Ст. 250

6. Євросоюз запропонував вирощувати в Чорнобилі ріпак і переробляти деревину: [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/05/21/19111>

7. МНС подумає про будівництво підприємств електроенергетики в Чорнобильській зоні: [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/12/12/33107>

8. Уряд Білорусі вирішив повернути в госпобіг забруднені чорнобильські землі: [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://ukranews.com/uk/news/world/2010/07/21/23240>

9. Україна почала консервувати Чорнобильську АЕС: [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/01/02/9144>

10. Уряд має намір засіяти Чорнобильську зону: [Електронний ресурс] // Режим доступу до джерела: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/11/10/31023>